

УДК 378.147.001.76

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Н.Н.Прушковська, Л.П.Василевська-Скупа

Анотація. У статті розглядається і аналізується феномен внутрішньо-діалогової рефлексії в аспекті вивчення індивідуально-типологічних особливостей спілкування з музикою.

Ключові слова: рефлексія, внутрішній діалог, диригентсько-хорова підготовка, творчі здібності.

Аннотация. В статье анализируется феномен внутре-диалоговой рефлексии в аспекте изучения индивидуально-типологических особенностей общения с музыкой.

Ключевые слова: рефлексия, внутренний диалог, дирижерско-хоровая подготовка, творческие способности.

Annotation. The article reviewed and analyzed the phenomenon of internal reflection in interactive aspects of individual and typological features of communication with the music.

Keywords: internal dialogue, conductor-choral training, creative ability (faculties), reflex.

Постановка проблеми. Оновлення сучасної вітчизняної школи потребує пошуку нових засобів впливу на формування особистості майбутнього вчителя музики. Цим зумовлений перегляд та вдосконалення методики вивчення предметів художнього циклу, що переорієнтовує музичну педагогіку з функціональної на творчу, основою якої є розвиток особистісних творчих якостей майбутнього педагога.

Таким чином, підготовка студентів до професійної діяльності пов'язана із усвідомленням ними власного рівня творчих можливостей, здатності до об'єктивного самооцінювання, визначення напрямків професійного самовдосконалення, самовираження. Адаже через самопізнання, самоспостереження, самовдосконалення найефективніше формується індивідуальний творчий стиль. Тому реалізація цих завдань буде залежати не стільки від фахової майстерності самого педагога, скільки від його вміння активізувати емоційно-творчі можливості студента.

Проблему професійної підготовки вчителів музики розглядали такі науковці, як Л.Арчажникова, О.Апраксина, А.Антонець, Л.Василевська, Н.Прушковська, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова, Л.Хлебнікова, Т.Ковалик, М.Тукмачова та ін.

Водночас, вивчення індивідуальних засобів впливу на творчий потенціал майбутнього вчителя музики завжди є проблемою педагогічного пошуку. На думку Н.Кичука, саме розвиток рефлексії забезпечує можливість вільного творчого пошуку, коли весь зміст педагогічного процесу є матеріалом

для вивчення студентами та викладачами власних творчих унікальностей. Було б доречно згадати П.Шардена, який вважає рефлексію набутою свідомістю, здатністю зосереджуватись на собі й оволодівати собою як предметом, що має власну специфічну стійкість і свою специфічну значущість – здатність не просто пізнавати самого себе, не просто знати, а знати, що знаєш [7,с.56].

У психічному розвитку рефлексія обґрунтовується Л.Виготським як «нові типи зв'язків та співвідношень функцій, які передбачають відображення власних процесів у свідомості» [1,с.141].

У той же час, С.Рубінштейн пов'язує свідомість з переживанням рефлексії на оточуючий світ та на самого себе [4, с.260]. Наскільки яскрава рефлексія настільки вона відображається в свідомості. Окремі можливості рефлексії здатні розкритися саме під час спілкування з мистецтвом, особливо в процесі сприйняття музичних творів, коли виникає мимовільний чи довільний акт самоусвідомлення своїх переживань. Завдяки цьому музика, як вважає М.Каган, володіє можливостями пізнання свого духовного життя і життя іншої людини [2,с.63]. Тому спрямування змісту всередину самого себе він визначає як внутрішню форму твору, яка потім опредмечується і стає реальним художнім образом. Саме на цьому етапі рефлексивних процесів важливу роль має відігравати так званий внутрішній діалог, який у результаті різних точок зору, смислових позицій допомагає студенту поступово «створювати» свій звуко-образ. Осмислення цього процесу дає можливість, наприклад, хормейстеру впевнено втілювати своє «бачення» твору. Внутрішньо почута музика допомагає засвоїти звукову тканину, «малювати» і виражати жестами рук її зміст.

Тобто, під впливом естетичних вражень, відбувається включення особистості в процес пізнання уявного героя. Водночас, студент виявляє в уявному герої подібність із собою, розмовляючи з ним, він мовби починає вести діалог з собою. У процесі такого спілкування із своїм «я» уявний образ опосередковує особливість художнього спілкування.

Зрозуміло, що рефлексивні внутрішні діалоги є складним процесом і в музичній педагогіці їх треба застосовувати обережно, відчуваючи можливості студента до індивідуального сприймання музики, вміння відрізнити музичний твір, створений композитором від слухачького варіанту. Це можна пояснити тим, що музичні твори, які вивчаються на заняттях з хорового диригування, не тільки сприймаються студентом як авторська модель, вони активізують інтелект студента, його емоційні почуття та уяву, включаються в життєвий та музичний досвід. Тому сприймання музики можна розглядати як креативний процес. Тобто студент, який сприймає музику, теж її створює, і саме педагог повинен навчити його справжньому творенню.

Велику роль у формуванні особистісних якостей вчителя музики відіграє діалог педагога і студента, який виникає в процесі спілкування, у вираженні смислових позицій, що формуються під час творчого осмислення твору.

Теорія діалогу всебічно розроблена у працях М.Бахтіна, який передбачає унікальність кожного з партнерів та їхню принципову рівність: оригінальність та відмінність їхніх поглядів, орієнтацію кожного на розуміння й активну інтерпретацію власної точки зору партнером, очікування відповіді та її передбачення у власному висловлюванні, взаємодоповнюваність учасників спілкування, співвідношення яких є метою діалогу. У своїх працях М.Бахтін прагнув охопити не тільки спілкування людини з людиною, а й її спілкування з собою.

Поняття «внутрішній діалог» має своє трактування – цей феномен виникає, коли зникає межа між сенсом музичного світу та внутрішнім світом сприймаючої особистості. Його значення – у виникненні найпотаємніших почуттів, нестандартній музичній позиції, нових шляхів осмислення музичного мистецтва, а через нього – життя. Наявність внутрішнього діалогу в індивідуальному мислительному процесі доведена Ю.Кулюткіним, А.Назаретяном, В.Розовим та ін. Внутрішній діалог є обов'язковим складником будь-якого продуктивного мислення, будь-якої репродуктивної і, особливо, творчої діяльності.

Саме цю форму рефлексії О.Рудницька визначає як творення самого себе під впливом отриманих музичних вражень, досвід пізнання людиною власних реакцій на сприйнятий твір, осмислення своїх внутрішніх естетичних переживань і розуміння художньо-естетичних позицій та поглядів інших людей.

Адже провідною якістю, яка впливає на формування творчої особистості вчителя музики, є адекватне уявлення про себе, свої можливості.

Як писав О.Леонт'єв, вміння творчо інтерпретувати художній сенс музичних творів визначається особистісним досвідом спілкування з мистецтвом і свідчить про високий рівень індивідуального осягнення музики [3,с.100].

Таке творення за допомогою внутрішнього діалогу є одночасно і передумовою розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музики. Відповідно до цього, студентів можна поділити на чотири типи творчих можливостей (за К.Станіславським):

з ініціативою, уява працює самостійно, без особливих зусиль;
без ініціативи, але легко схоплюють те, що підказують і самостійно розвивають. Цьому типу достатньо правильної підказки;

підхоплює підказку, але не розвиває її, не має таких здібностей;
сам не творить і не підхоплює того, що дають.

Зрозуміло, що творчі можливості в одних вроджені, в інших є результатом процесу розвитку, навчання і виховання. Природні здібності швидко включаються в творчу роботу фантазії, асоціації, уяви, що допомагає вирішувати нестандартні завдання тощо. У той же час, їхній розвиток залежить від індивідуальних особливостей людини, що впливає на формування вміння інтерпретувати музику за допомогою внутрішнього діалогу.

Зрозуміло, що необхідні критерії оцінки такого виду діяльності, як рефлексивне осмислення музичного мистецтва із залученням внутрішнього діалогу. Саме такий підхід дасть можливість викладачу відстежувати особливості розвитку цього процесу, виявити його індивідуальну специфіку та визначити методикку подальшого удосконалення цього виду діяльності.

Використовуючи досвід М.Абдулової, Л.Прокоф'євої, О.Рудницької та інших науковців, доцільно виділити наступні показники і критерії сформованості досвіду рефлексивної взаємодії студента з музичним твором шляхом внутрішнього діалогу:

- емоційна реакція на матеріал, що прослуховується, та її особливості;
- наявність асоціативних зв'язків та їх характер;
- схильність до самопізнання, внутрішнього діалогу;
- творча атмосфера на заняттях, обмін думками, розгорнуті дискусії;
- музично-інтелектуальний рівень;
- уміння обґрунтовувати естетично-ціннісні судження творів;
- уміння виразити своє враження від мистецького твору, обґрунтувати свою оцінку;
- здібність зосереджуватись, концентрувати увагу, заглиблюватись у себе.

Отже, внутрішній діалог допомагає студенту побачити свій внутрішній світ, поєднати творчість розуму й інтелектуальних сил, відтворити «бачення» звукової краси. Зазначимо, що музичний твір має свого автора, але той, хто вступає з ним у діалог – є творцем, бо відкриває і створює новий зовнішній світ для себе, з'ясовує своє ставлення до дійсності. А головне, студент, який розвиває в собі такі можливості, збагачується морально, виявляє нове у собі (у своїх можливостях), з'ясовує нове у своєму цілісному ставленні до дійсності.

Відтак, молоде покоління повинно бути здатним до розуміння самого себе, своїх можливостей, уміти відтворювати в ідеальній формі та осмислювати свій внутрішній світ, логіку його розвитку відповідно до власних потреб і до дій інших осіб, глибоко усвідомлювати проблеми, що виникають, правильно вибирати шляхи їх розв'язання, критично оцінювати й коригувати отримані результати.

Тому метою підготовки майбутніх учителів музики до роботи зі школярами має стати оволодіння навичками пізнання свого внутрішнього світу, емоційної оцінки музичного матеріалу, уявного образпрогнозу та уміннями інтерпретувати твір. Музика, на думку М.Смірнова, розкриває кожному самого себе. Вона – шлях до себе [6].

Література

1. Выготский Л.С. Динамика и структура личности подростка. / Л.С.Выготский // – В кн.: Хрестоматия психологической и педагогической психологии. – М., 1982. – С. 138-142.
2. Каган М.С. Музыка в мире искусств. / М.С. Каган // – СПб.: 1996. – 232с.
3. Леонтьев А.Н. Поэтический язык как способ общения с искусством// Вопросы литературы. / А.Н Леонтьев // – 1973. - №6. – С.100.
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. /С.Л. Рубинштейн // – М., 1957. – 328с.
5. Рудницька О.П. Музыка і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. / О.П. Рудницька // – К.: ІМН, 1998. – 230с.
6. Смирнов М.А. Эмоциональный мир музыки: Исследование. / М.А.Смирнов // – М.: Музыка, 1990. – 320с.
7. Шарден П. Феномен человека. / М.А. Смирнов // – М., 1986. – С.56.